

דין 'משקה ישראל' בתרומה ובאיסורי הנאה [דף פ"ח].

הרב בנימין בן פזי

א.

איתא בגמרא:

"אין כלי הלח מקדש וכו' אמר רב ואיתימא רב אסי אין מקדשין ליקרב אבל מקדשין ליפסל. איכא דמתני לה אהא אין מביאין מנחות ונסכים ומנחת בהמה וביכורים מן המדומע ואין צ"ל מערלה וכלאי הכרם ואם הביא לא קדש. אמר רב ואיתימא רב אסי לא קדש ליקרב אבל קדש ליפסל" וביאר רש"י:

"מנחות ונסכים ומנחת בהמה מן המדומע - ואע"פ שמותר לכהנים, דבעינן מותר לכל ישראל שנאמר (יחזקאל מ"ה) 'ממשקה ישראל' מן המותר לישראל. ואין צ"ל מערלה - שאסורה אף לכהנים" רש"י מתבסס בדבריו על הגמרא בפסחים מ"ז ע"ב, שדרשה מפסוק זה שאין להביא קרבן אלא ממה שראוי לאכילת ישראל (משקה ישראל), וזה לשון הגמרא:

"והא את הוא דאמרת בעאי מיניה מרב חסדא, ואמרי לה בעאי מיניה מרב הונא, הביא שה מאפר ושחטו תמיד ביום טוב מהו? ואת אמרת לן עלה, 'שה' ולא הבכור, 'אחת' ולא מעשר, 'מן הצאן' ולא הפלגס, 'מן המאתים' ממותר שתי מאות שנשתיירו בבור מכאן לערלה שבטילה במאתים. 'ממשקה ישראל', מן המותר לישראל. מכאן אמרו, אין מביאין נסכין מן הטבל. יכול לא יביא מן המוקצה! אמרת מה טבל מיוחד שאיסור גופו גרם לו אף כל שאיסור גופו גרם לו, יצא מוקצה שאין איסור גופו גרם לו אלא איסור דבר אחר גרם לו".

מדברי רש"י עולה, שאין להביא קרבן מדברים האסורים באכילה, וכן לא מערלה

"מדומעת" אא"כ בטלה במאתיים.

בסוגייתנו ביאר רש"י את המושג 'מדומע' על תרומה שנתערבה בחולין וכפי שמופיע בד"כ בש"ס. וזאת למרות שבדרשה המקורית במסכת פסחים לא מוזכרת תרומה אלא טבל. יוצא א"כ שלדעת רש"י למרות שהתרומה מותרת לכהן, מאחר ואסורה לישראל הרי היא אינה 'ממשקה ישראל' ופסולה ליקרב.

תוספות אצלנו בד"ה 'מן המדומע' מביא את רבנו חיים שחולק על רש"י, וסובר שאפילו מתרומה גמורה אפשר להביא מנחה וכ"ש מתרומה מדומעת, שהרי היא מותרת לכהנים "וחשיבא ממשקה ישראל". ולכן מבאר את מה שנאמר בברייתא 'מדומע' על דימוע של ערלה וכלאים (ביותר מאחד ממאתיים), והמשך הברייתא יתבאר כך: "ואצ"ל בערלה וכלאים" כשהן בעין, שאז פשיטא שלא יביא מהם.

סיוע מועט לדבריו של התוספות, ניתן להביא מהגמרא בפסחים, שלא הזכירה תרומה אלא טבל וערלה שנתערבה בחולין (שהרי בדרשה של "מן המאתיים", נאמר שעד שלא בטלה הערלה במאתיים היא פסולה להקרבה).

לאידך גיסא מהגירסה של התוספתא במנחות ישנה ראייה לרש"י וז"ל התוספתא שם (פ"ח הל' ל'): "נסכים בכל מקום לא יביא אלא מן החולין

מכאן אמרו אין מביאין מנחות ונסכים מנחת בהמה ולחמה של תודה מן הטבל ומן התבואה (צ"ל ומן התרומה) מעשר ראשון שנטלו תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו מן המדומע ומן החדש ומפירות שביעית

ואם הביא הרי אלו פסולין ואין צריך לומר מן הערלה ומכלאי הכרם".
מבואר א"כ שגם מתרומה אין להביא מנחות ונסכים, אע"פ שמותרת לכהנים.¹

ב.

מכללה" אצל כהנים, למרות שהם אוכלים חטאת העוף שנמלקה, כי זה לא היתר אכילה רגיל אלא "משולחן גבוה קזכו".

על פי הנ"ל מבואר שלדעת רש"י אכילת הכהנים בתרומה אינה אכילה רגילה אלא השלמת תכלית התרומה - "משולחן גבוה קזכו". לעומת זאת תוספות מתייחס לתרומה כממון הכהנים לכל דבר ואכילתו היא כאכילת חולין. על פי זה רוצה ה"אתון דאורייתא" לומר שזוהי גם נקודת המחלוקת ביניהם כאן. לשיטת רש"י תרומה לכהנים אינה 'ממשקה ישראל', כי גם לכהנים היא אינה שייכת ממש ואכילתם היא משולחן גבוה. לעומת זאת לדעת תוספות, היתר התרומה לכהנים הוא גמור, וממילא לגביהם נחשבת התרומה כ'משקה ישראל'.

ה"כלי חמדה" (על פרשת ויקרא) מתייחס גם הוא למחלוקת רש"י ותוספות בענין מהותו של איסור טבל, אך תולה אותה במחלוקתם כאן באופן שונה.

ראשית הוא מקשה על התוספות, מדוע תרומה נחשבת 'ממשקה ישראל' בגלל היתרה לכהנים, והרי בסופו של דבר לישראל היא אסורה. אלא שיש להקשות, והרי כהנים קדושתם יתירה משל ישראל, וא"כ כיצד יתכן שדבר שאסור לישראל מותר להם? מוכרחים אנו לומר שההיתר לכהנים הוא מכח הקדשת התרומה ולא

בהבנת יסוד המחלוקת בין רש"י לתוספות האם תרומה נחשבת 'משקה ישראל', מצאנו באחרונים שתי דרכים עיקריות:

דרך א' – ה"אתון דאורייתא" וה"כלי חמדה"

ר' יוסף ענגיל בספרו "אתון דאורייתא" (כלל ב) מבאר, שהמחלוקת בין רש"י ותוספות תלויה במחלוקתם בענין מהותו של הטבל. דעת רש"י שהמקור לכך שחייבים מיתה בידי שמים על אכילת טבל הוא החיוב על אכילת תרומה. ובלשונו הזהב (יבמות פ"ו ע"א): "מה תרומה טובלת - שכל זמן שלא הופרשה חייבין מיתה על אכילתו של טבל דהא מיתה כתיב ביה (=בתרומה)".

תוספות שם (בד"ה מה) מקשים על רש"י, מדוע כהן שאכל טבל חייב מיתה, והרי על התרומה שבטבל כהן אינו חייב! ומשום כך מוצאים תוספות מקור אחר לדין חיוב מיתה בידי שמים באכילת טבל.

יוצא א"כ שלדעת רש"י שורש איסור טבל הוא התרומה המעורבת בו, ולדעת תוספות איסור טבל הוא איסור עצמי.

כיצד יענה רש"י על קושייתם החזקה של התוספות? מבאר ה"אתון דאורייתא" שלדעת רש"י התרומה ביסודה אסורה גם לכהנים, אלא שלאחר שהופרשה, מותר להם לאוכלה מדין "משולחן גבוה קזכו". (בדומה למה שאומרת הגמרא, שנבילה לא נחשבת "הותרה

1. כן כתב ה"זבח תודה" בסוגייתנו ד"ה מן להוכיח כדעת רש"י. ועוד כתב שם להקשות, מה פשר דברי הברייתא בגמרא שאין מביאים ביכורים מן המדומע, הלא מצות ביכורים היא במחבר! ורצה לגרוס ע"פ זה ("לולי דמיסתפינא") שאין מביאין מנחות ונסכים וכו' מן המדומע ומן הביכורים. ושוב יהיו הדברים סייעתא לרש"י שאע"פ שביכורים מותרים לכהנים לא חשיבי 'משקה ישראל'.

בתחילה הוא מביא שלכאורה דבר זה נתון במחלוקת אמוראים בין ר' ירמיה לאביי במסכת יומא דף ס"ו ע"א:

"משנה: בא לו אצל שעיר המשתלח, וסומך שתי ידיו עליו, ומתודה. וכך היה אומר: אנא השם! חטאו, עוו, פשעו לפניך עמך בית ישראל... גמרא: ואילו בני אהרן עם קדושך לא קאמר, מאן תנא? אמר רבי ירמיה: דלא כרבי יהודה. דאי כרבי יהודה - הא אמר: יש להם כפרה בשעיר המשתלח. אביי אמר: אפילו תימא רבי יהודה, אטו כהנים לאו בכלל עמך ישראל נינהו?"

העולה מסוגיה זו, שר' ירמיה השלים עם דיוק הגמרא, וכהנים לאו בכלל עמך ישראל הם. ואביי סובר שפשוט שכהנים כן נחשבים בכלל עמך ישראל. בהמשך ה"אתוון דאורייתא" דוחה ראיה זאת, כי שם אנו עוסקים בכיטוי רחב יותר - "עמך ישראל", וייתכן והכיטוי "עמך", הוא זה שמוציא את הכהנים מכאן.² אך מצד העיקרון, טוען ה"אתוון דאורייתא", שבפשטות זוהי נקודת המחלוקת בין רש"י לתוספות.³

ג.

ולכאורה יש להקשות על שיטתו של רש"י מהגמרא בפסחים דף מ"ז ע"ב,⁴ שם מובא פסוק מיוחד כדי ללמדנו שלא יקריב בכור בתור קרבן תמיד. ולפי רש"י, הרי הבכור אסור לישראל, וממילא הוא אינו ממשקה ישראל אע"פ שמותר לכהנים!

קושיה זו הובאה בשו"ת אבן יקרה,⁵ והמחבר נשאר בה בצ"ע. האדר"ת בשו"ת מענה

איסור עצמי, וכיוון שכך מתאים שכהנים שקדושתם יתירה הם אלה שיוכלו לאכול בתרומה. על פי זה מחדש ה"כלי חמדה" שאין מקום להגדיר את התרומה כדבר שאינו 'משקה ישראל', שהרי כל קרבן הוקדש קודם לכן והפך להיות לא משקה ישראל! ע"כ לומר שדבר שאיסורו לישראל הוא מכח הקדשתו, לא נכלל בגדר שאינו מ'משקה ישראל' ותרומה בכלל זה!

אמנם רש"י לשיטתו, שסובר שאיסור טבל נובע מכח התרומה המעורבת בו, איננו מגדיר את התרומה כדבר שאיסורו מכח הקדשתו, אלא איסור הנובע מחמת עצמו, שהרי עוד קודם "הקדשת" התרומה בהפרשתה, היא כבר אסורה ואוסרת את הטבל. ולפי זה ברור שכיון שישראל אסורים בתרומה אינה נחשבת 'משקה ישראל'.

לסיכום: לדעת ה"אתוון דאורייתא", אליבא דרש"י תרומה אינה משקה ישראל, כי גם לכהנים אינה מותרת אלא בגלל ש"משולחן גבוה קזכו". ולדעת ה"כלי חמדה" תרומה אינה משקה ישראל כי היא אסורה לישראל איסור עצמי ולא מחמת הקדשתה.

דרך ב – פירוש נוסף של ה"אתוון דאורייתא"

ה"אתוון דאורייתא" מביא דרך נוספת המאירה את המחלוקת מזוית שונה לגמרי. השאלה איננה טמונה במהות התרומה, אלא בהגדרת 'משקה ישראל'. מיהו 'ישראל'? האם זה כולל גם את הכהנים, או רק את הישראלים?

2. וכן במכילתא (יתרו כ"ב י"ט) עולה כדבריו: "ועל הכהנים ועל כל עם הקהל וגם הכהנים הנגשים אל ה'", יכול הכהנים בכלל העם, ת"ל: לך אל העם וגו'", ואין הכהנים בכלל העם שנאמר: "ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר" - אין כהנים בכלל העם"
3. ובספרו "גליוני הש"ס" על יומא שם הפנה לתוספתא בנדריים פ"ב ה"ד: "הנודר מישראל אסור בכהנים ובלוים מכהנים ולוים מותר בישראל". ויש לחלק ש"בנדריים הלך אחר לשון בני אדם".
4. הובאה בתחילת המאמר.
5. לרי בנימין אריה וייס בסימן ל"ד בהערות (מלואת אבן) והמחבר נשאר בצ"ע.

3. הבכור עצמו מיועד להקרבה, וא"כ לא שייך לפסלו משום 'משקה ישראל' לקרבן אחר (נראה שכוונתו בדומה לסברת ה'כלי חמדה' שהובאה לעיל), מה שאין כן תרומה שלא מיועדת להקרבה.
 4. הפסוק נצרך לבכור חו"ל, שכיוון שא"א להקריבו, ירעה עד שיסתאב ויאכל לזרים, וכיוון שכך חשיב 'משקה ישראל'. ובא הפסוק ללמדנו שבכל זאת פסול להקרבה. מתירוציו השונים של האדר"ת עולות שתי נפק"מ עיקריות:
 א. לפי התירוץ הראשון דין 'ממשקה ישראל' אינו מעכב.⁷

לשון (סימן כ"ב) בתשובה למחבר כתב כמה תירוצים לקושיה זו, ונביאם בקצרה:
 1. בקדשים בעינן שנה עליו הכתוב לעכב, ולא גרעו דברי קבלה ('ממשקה ישראל') מדברי תורה. וא"כ בדיעבד קרבן שבא שלא ממשקה ישראל כשר. וממילא הפסוק בא ללמדנו שגם בדיעבד בכור שהוקרב לתמיד נפסל.⁶
 2. רש"י מסכים עקרונית עם התוספות, שמה שמותר לכהנים כן נחשב 'משקה ישראל', ומותר מדאורייתא להקרבה, אלא שסובר שחכמים גזרו שכיוון שלישראל הוא אסור לא יביאוהו למקדש. וא"כ פסול תרומה בברייתא הוא רק מדרבנן.

6. וע"פ תירוץ מחודש זה היה אפשר ליישב את תמיהת האחרונים על הרמב"ם (נעסוק בה לקמן באות ז) מדוע השמיט את 'משקה ישראל' כנימוק לפסול טבל חדש וכו', כי סובר הרמב"ם שדין 'משקה ישראל' אינו מעכב בדיעבד מאחר ו"לא שנה עליו הכתוב", ומשום כך נקט הרמב"ם פסול מצוה הבאה בעבירה שמעכב אף בדיעבד! אמנם כפי שיתבאר בהערה הבאה ישנן לפחות שתי סוגיות בגמרא מהן משמע שזהו פסול גם בדיעבד.
 7. ויש לדון, האם באמת בדין 'משקה ישראל' צריך 'שנה עליו הכתוב לעכב'. הגמרא במנחות דף ו' ע"א הקשתה, מדוע מיעטה הגמרא טריפה מהפסוק "מן הבקר", והרי זה כבר ממועט מדין 'ממשקה ישראל'! והקשה על כך בספר 'נתיבות הקדש' שם, והרי בעינן שנה עליו הכתוב לעכב, ומהפסוק הראשון לא היינו יודעים שזה לעיכובא! ונשאר בצ"ע. (ואתה קושיה ניתן להקשות גם מדברי הגמרא שם ה' ע"א, לגבי מנחת העומר שהקריבה שלא לשמה יעו"ש). ונראה, שסובר בעל 'נתיבות הקדש' כאדר"ת, שהפסוק 'ממשקה ישראל' חשיב כמו מיעוט אחד ואיננו מעכב עד שישנה! ומשום כך קושית הגמ' תמוהה. אמנם לעיל בדף ד' ע"ב הקשו התוספות (בד"ה אימא), איך יש הו"א שהשוטח שלא לשמה יפסל, והרי ישנו רק מיעוט אחד ובעינן 'שנה עליו הכתוב'. ותירצו שבאמת ישנם שני פסוקים. אמנם התור"פ בשטמ"ק שם כתב: "מ"מ ליפסלו מסברא כיון דשינה בלשמן כאילו חסר העבודה ששינה בה". ונראה שהבין שישנם סוגי פסול כאלה שהם במהות הקרבן או במהות עבודתו, ובהם לא צריך 'שנה עליו הכתוב'. ויעויין בקרן אורה על התוס' בזבחים שם שכתב וז"ל: "ובאמת עיקר מוצא הדבר דבעינן בקדשים שינה לעכב נעלם ממני כעת ואשכחן בכמה דוכתי דחד קרא נמי לעיכובא הוא, יזכיני ה' למצוא מרגניתא זו בנחלי קודש במכילתין לבאר זאת יותר". והיה מקום לומר עוד שכל הפסולים שאינם קשורים בפעולה וכדומה, אלא הם הגדרות של התורה מה ראוי להיקרב ומה לא, אינם זקוקים לשינה עליו הכתוב. והדברים מפורשים בהקדמת בעל היתפארת ישראל' לסדר קדשים (חומר בקודש פרק א', ובהערות) וז"ל: "ני"ל דדווקא במה שציוותה התורה במעשה הקדשים צריך שישינה עליו הכתוב, אבל בפסול הגוף של כהן [או הקרבן] א"צ שישינה עליו הכתוב...". ויעויין עוד בחידושי הגר"ז למנחות י"ט ע"ב בתוס' ד"ה ושמואל, שגם כתב כעין זה לגבי פסול מנחה חסרה. וא"כ ה"ה בנידון דידן בפסול 'ממשקה ישראל' שהתורה הגדירה מה ראוי להיות קרבן ומה לא ולא שייך בזה 'שנה עליו הכתוב'. ומתורצת קושיית נתה"ק.

ב. לפי תירוצו השני שיטת רש"י היא שתרומה פסולה רק מדרבנן לקרבן, וממילא המחלוקת בין רש"י לתוס' היא האם גזרו

על תרומה להחשב כדבר שאינו 'משקה ישראל'.

ד. שיטת הרמב"ם – מצוה הבאה בעבירה

בתרומה מדומעת שיש בה מומן כהן. ומדבריו עולה חידוש גדול והוא שלדעת הרמב"ם לכהנים יהיה מותר להקריב תרומה בתור מנחה שהרי לגביהם אין זו מצוה הבאה בעבירה!

בכך יתורץ מדוע לא נימק הרמב"ם את דבריו בפסול 'משקה ישראל' – אמנם טבל, ערלה וכלאי הכרם אסורים משום 'משקה ישראל', אבל מדומע, כיוון שמותר לכהן, אין בו דין משקה ישראל, ולכן נקט הרמב"ם בטעם הפסול שהוא משום 'מצוה הבאה בעבירה'. גם לאחר הסברו של ה"קרבן אורה" עדיין התמיהה עצומה כיצד זה השמיט הרמב"ם את טעם 'משקה ישראל' לגמרי, מדוע לא הביא את שני הנימוקים גם יחד.

אך קודם שננסה לבאר דבר זה נדון בדבר אחר העולה ממילא מדברי הרמב"ם הללו – הקרבת קרבן מאיסורי הנאה נחשבת הנאה למקריב.

הרמב"ם בהלכות איסורי מזבח פ"ה ה"ט כתב: "אין מביאין מנחות ונסכים לא מן הטבל ולא מן החדש קודם לעומר ולא מן המדומע, ואין צ"ל מערלה וכלאי הכרם, מפני שהיא מצוה הבאה בעבירה, שהקב"ה שונאה, ואם הביא לא נתקדשו להיותן ראויין לקרבן, אבל נתקדשו להפסול, ויהיו כקדשים שנפסלו".

הרמב"ם השמיט לגמרי את דין 'משקה ישראל' ותלה את טעם האיסור ב"מצווה הבאה בעבירה". ודנו האחרונים רבות בדבריו.⁸

ה"קרבן אורה" בסוגייתו כותב שהרמב"ם סובר כתוספות, שכיון שתרומה מדומעת אסורה רק לישראל אין בה דין 'משקה ישראל'. אלא, שלהבדיל מתוספות הוא מוצא סיבת פסול אחר ל"מדומע" – מצוה הבאה בעבירה. אמנם, זה בודאי רק לישראל, שבשבילו עבירה היא להשתמש

8. עוד שמענו מדברי הרמב"ם שפסול 'מצוה הבאה בעבירה' אינו לכתחילה בלבד, אלא גם בדיעבד לא יצא. ולכן כתב הרמב"ם: "ואם הביא לא נתקדשו להיותן ראויים לקרבן". ודייק מכאן ה'מנחת חינוך' במצוה רצ"ט (עמ' תמ"ו בהוצאת מכון ירושלים), שהרמב"ם סובר שדין מצוה הבאה בעבירה הוא פסול דאורייתא, ולא כתוספות בסוכה (דף ט' ע"א) שכתב שזהו פסול רק מדרבנן. ומדבריו שמענו שלדעת התוספות בסוכה המביא מנחה מן התרומה – בדיעבד יצא, כי אין כאן לא פסול של 'משקה ישראל' (ע"פ התוס' בסוגיין) ולא פסול 'מצוה הבאה בעבירה' שהוא רק מדרבנן, ובדיעבד אינו מעכב. אמנם, בהמשך דבריו דוחה זאת ה'מנחת חינוך' וטוען שבדברים שאם נחיל עליהם פסול 'מצווה הבאה בעבירה' האדם 'ינצל' מן העבירה – גם לתוספות העושה כן לא יצא. וממילא בנדו"ד המביא מנחה מן התרומה – לא יצא, שהרי אם יצא יש כאן עבירה שנהנה מהתרומה. אמנם, אליבא דאמת, איסור הקטרת התרומה הוא רק מדרבנן – שלא ליהנות ממנה הנאה שיש בה כילוי, וממילא בכל אופן בדיעבד לא תיפסל המנחה.

9. יעויין לקמן באות ז', שם יישבנו בדרך אחרת את הרמב"ם.

ה. האם הקרבת קרבן מאיסורי הנאה היא עבירה?

ליהנות ניתנו, אין כאן מצוה הבאה בעבירה, ואותם ציפרים מותרים לשמש ככפרה, כיוון שגם 'משקה ישראל' אינו נוהג בצפורי עיה"נ כי היתה להם שעת הכושר. ובתוס' הרא"ש שם הדברים מרחיקים לכת אף יותר, שכתב וז"ל: "למעוטי צפורי עיר הנדחת – תימה, מדתנא דבי רבי ישמעאל נפקא (כלומר מדין 'משקה ישראל'), וכן חליפי ע"ז, ושמא בפנים אם עלו לא ירדו, כיון דלית בהו אלא איסור הנאה ומצוות לאו ליהנות ניתנו. הילכך, בחוץ לכתחלה ליכשר דכולי האי לא מקשינן מכשיר למכפר". מפורש בדבריו שאיסורי הנאה יכולים לכפר גם כקרבן, כיוון שאין כאן מצוה הבאה בעבירה, ואע"פ שלכאורה יש כאן פסול 'משקה ישראל'! (שהרי הרא"ש לא כתב כדברי התוספות להעמיד סוגיתנו כמ"ד שאם היתה לו שעת הכושר ייחשב משקה ישראל).

הנחה זו של הרמב"ם שיש בהקרבת קרבן מאיסורי הנאה – הנאה, וכיוון שכך ההקרבה גובלת באיסור – אינה מוסכמת. המשנה למלך במקום מביא את דברי התוספות במסכת חולין דף ק"מ ע"א בעניין צפורי מצורע שכתב:

"למעוטי צפרי עיר הנדחת - תימה הא נמי נפקא מדתנא דבי רבי ישמעאל, דכיון שאסורים בהנאה לא קרינן ביה ממשקה ישראל! ואפשר דלא ממעטינן ממשקה ישראל אלא דומיא דערלה וכלאי הכרם, שלא היה להם שעת הכושר, כדאמר פ"ק דמנחות (דף נ). והילכך אפילו לכפרה מותרות דאי משום הנאה מצות לאו ליהנות ניתנו. וצ"ע בבהמת עיר הנדחת, אם עבר והקדישה והקריבה, אם הוא קרבן כשר כיון דלשרפה קיימא".

שמענו מדבריהם, שכיוון שמצוות לאו

ו. האם פסול 'משקה ישראל' נחשב "פסול בקודש"

וכתב שיש לדון בטעם פסול 'משקה ישראל', האם סיבת הפסול היא שמאותה הסיבה שאסרה התורה הדבר להדיוט אסרתו לגבוה, או שסיבת הפסול היא עצם העובדה שהדבר אסור להדיוט. כלומר האם חיטה שהיא כלאי הכרם אסורה לגבוה בגלל איסור כלאי הכרם, או בגלל שהיא אסורה להדיוט ואין להביא קרבן מדבר שגם הדיוט אסור לאכלו. ותלה זאת במחלוקת הראשונים האם פסול 'משקה ישראל' הוא רק בהקרבה ע"ג מזבח – 'אכילת המזבח', או בכל העבודות כמו קמיצה¹⁰. שאם נאמר שסיבת הפסול לגבוה היא אותה סיבה של הדיוט, סביר להניח שכשם שלהדיוט נאסרה האכילה כך

והנה דבריו אלו של הרא"ש תמוהים, מדוע אם עלו לא ירדו – והרי גם אם הנאה אין כאן, 'משקה ישראל' גם אין כאן, ופסול 'משקה ישראל' הרי הוא פסול מעיקרו וא"כ אין פסולו בקודש! וצריך לומר שהרא"ש סובר ש'משקה ישראל' נחשב כ"פסול בקודש", אע"פ שנאסר בהנאה עוד קודם כניסתו לעזרה. והיה אפשר לומר דכיון דפסול 'משקה ישראל' לא הוי אלא מדברי קבלה, אין זה פסול ב'חפצא' ולכן לא נחשב 'פסולו בקודש' אלא 'אריא הוא דרביע עליה'. אך הגרא"נ גרבוז בספרו 'מנחת אברהם' (על מנחות דף ה' ע"ב) יישב זאת באופן אחר,

10. בדבריו שם הוכיח הרב גרבוז שלפי השטמ"ק במנחות דף ה' ע"ב אות י"ג עולה שגם קמיצה נאסרה. לעומת זאת מדברי הרשב"א שם עולה שהפסול הוא רק בהקרבה, עיו"ש.

ואפשר ליישב דברי הרא"ש בדרך נוספת, על פי מה שכתב מהר"י ענגיל בספרו 'בן פורת' (ח"א סימן ב' ב'), שכל פסול ממשקה ישראל יש לו היתר במקום אחר בקודש – בחלב ודם (שאע"פ שאסורים באכילה עולים ע"ג המזבח). וממילא זה עונה על ההגדרה של תוס' (בדף ס"ח ע"ב ד"ה אמר רב בהגה"ה) ש'כל שפסולו בקודש פירושו: "כל שפסולו כשר בקודש בעלמא", כלומר שמצאנו לו במקום אחר הכשר בקודש, וזהו סימן שאינו פסול מהותי ועקרוני, ולכן אם עלו לא ירדו.

לגבוה תאסר ה'אכילה' דהיינו ההקטרה. אמנם, לפי הצד השני יש כאן קרבן פסול כי עצם העובדה שנאסר להדיוט היא האוסרתו וממילא גם קמיצתו תהיה פסולה. ועל פי זה כתב שגם לענין 'פסולו בקודש' תהיה נפקא מינה בין שני צדדי הספק. אם נאמר שהפסול הוא רק בהקטרה – באכילת המזבח, הרי זה נחשב 'פסולו בקודש', אמנם אם זהו פסול בסיסי בקרבן, שאינו מותר לישראל – פסול זה קדם להקדשתו וחשיב 'אין פסולו בקודש'. ולפי זה נאמר שהרא"ש סובר שהפסול הוא רק בהקטרה ולכן אם עלו לא ירדו.

ז. מדוע השמיט הרמב"ם את טעם 'ממשקה ישראל'?

מה הוסיף לנו מבחינה הלכתית דין מצוה הבאה בעבירה, והלא מ"מ אסורים כולם משום 'משקה ישראל'? והנצי"ב ב"מרומי שדה" (מנחות ה' ע"ב) כתב לחדש, שדין 'משקה ישראל' אינו נוהג באיסורים שיש להם היתר כמו טבל וחדש. ודימה זאת למה שאמרה הגמרא במנחות (דף ו' ע"א) שטרפה כיוון שלא נאסרה מעיקרה, חשיבא 'משקה ישראל', ולכן היה צריך פסוק מיוחד להוציא את הטרפה. שמענו מכאן שמה שלא אסור לחלוטין נחשב 'משקה ישראל'¹¹, וא"כ ה"ה לטבל וחדש שעתידיים להיות מותרים, טבל לכשיופרש וחדש עם הקרבת העומר. ולדבריו נקט הרמב"ם מצוה הבאה בעבירה בשביל 'לכסות' גם טבל וחדש. ובנוגע לשאלה מה היא העבירה בהקרבתם? כתב הנצי"ב שבטבל יש איסור מדרבנן של הנאה ע"י כילוי, וגם בחדש יש איסור של קצירה קודם העומר אף אם לא אוכל בעצמו.¹² ובספר "אבי העזרי" (הלכות חו"מ פ"ו ה"ז)

עתה נשוב לעסוק בהשמטתו של הרמב"ם את דין 'משקה ישראל' ובאחרונים שדנו בדבריו. הראשון שהעלה את הקושיה ונשאר בצ"ע הוא השאג"א (בסימן צ"ו) וז"ל: "וגם דבריו ז"ל תמוהין דל"ל למימר דכל אלו פסולין משום מצוה הבאה בעבירה שהקב"ה שונאה, וכי כעורה זו ששנו בגמ' משום 'ממשקה ישראל – מן המותר לישראל'..." ובנוב"י (במהדורת חלק או"ח סי' קל"ד) מובאים דבריו של בנו ר' שמואל שתמה על השאג"א מנין הבין שהרמב"ם לא נזקק בהלכה זו כלל לדין 'משקה ישראל', והרי ברור שהרמב"ם לא התכוון שכל הפסולים שמנה טעמם הוא מצוה הבאה בעבירה, מאחר ובהקרבת מנחה מן הטבל ומן החדש אין איסור הנאה. ומוכרחים אנו לומר שהרמב"ם בוודאי הסתמך על 'משקה ישראל' (ומשום מה לא ראה צורך להזכירו), ורק לגבי ערלה וכלאי הכרם שאסורים בהנאה נקט את טעם מצוה הבאה בעבירה. אך גם לדבריו הקושיה במקומה עומדת,

11. אמנם מדרבנן גם ככה"ג נאסר מדין 'משקה ישראל'.

12. ובשו"ת בית הלוי (ח"א סימן מ"ז, ה') הקשה והרי בהקרבת חדש אין עבירה (וכנראה שלא

שכן לא הותר מכללו אצל הדיוט תאמר קודם לשתי הלחם שהותר מכללו אצל הדיוט, שתק רבי טרפון, צהבו פניו של רבי יהודה בן נחמיה, אמר לו רבי עקיבא: יהודה, צהבו פניך שהשבת את זקן, תמהני אם תאריך ימים. אמר רבי יהודה ברבי אלעאי: אותו הפרק פרס הפסח היה, כשעליתי לעצרת שאלתי אחריו: "יהודה בן נחמיה היכן הוא?" ואמרו לי נפטר והלך לו.¹²

תוס' (בר"ה לא אם אמרת) מקשים את הקושיה המתבקשת, על מה בכלל הדיון, והרי ההבדל ברור, קודם לעומר התבואה אסורה באכילה וממילא פסולה להקרבה מדין 'משקה ישראל', לעומת זאת לאחר העומר ישנו רק איסור הקרבה ואין איסור 'משקה ישראל', ותירוצם דחוק ונתפלפלו בו האחרונים.¹³

ונראה שמכח קושיה זו הסיק הרמב"ם שדין 'משקה ישראל' אינו 'פסול', אלא דין של 'לכתחילה'. ובדומה למה שכתבנו בשם האדר"ת לעיל שכיוון שבעינינו "שנה עליו הכתוב – לעכב", אין 'משקה ישראל' פוסל בדיעבד.

ולפי זה מיושבת הסוגיה בשופי, ששואלת מדוע בדיעבד מנחה שקרבה קודם העומר פסולה, לעומת מנחה שקרבה קודם שתי הלחם שכשרה. וא"א לתרץ ש'משקה ישראל' יוצר את ההבדל, שהרי אינו אלא דין של 'לכתחילה', ובמשנה נאמר שקרבה קודם העומר – פסולה!

ולפי זה הסוגיות במנחות דף ו' ע"א ובתמורה דף כ"ט ע"א שהקשו מדוע צריך פס' מיוחד למעט טריפה והרי היא ממועטת

כתב לבאר שמה שנקט הרמב"ם דין מצוה הבאה בעבירה הוא רק כדי לאסור זאת לכתחילה, אך אין בכח מצוה הבאה בעבירה לפסול הקרבן בדיעבד (ורק בקרבן גזול יש פס' מיוחד - 'והבאתם את הגזול.. ולכן נפסל). והוכיח דבריו מכך שלא פסלנו את המנחה אלא לפני העומר, אבל אם הקריבה מן החדש לאחר העומר קודם שתי הלחם – לא נפסלה, אע"פ שאין מקריבין מן החדש עד הקרבת שתי הלחם. משמע שרק 'משקה ישראל' פוסל בדיעבד ומצוה הבאה בעבירה אינה אלא לאסור לכתחילה.

ודבריו תמוהים לכאורה, שהרי אם יש פסול בדיעבד בהבאת קרבן מסוים, בוודאי שאסור להביאו לכתחילה. וייתכן שכוונתו שמעבר לאיסור להקריב דבר שאינו קרבן, יש איסור נוסף של מצוה הבאה בעבירה, שהוא חמור יותר.

ולענ"ד כל ההסברים הנ"ל עדיין לא מיישבים הכיצד זה לא הזכיר הרמב"ם בשום מקום את דין 'משקה ישראל', גם אם ארבעת הפסולים הנ"ל נפסלו מטעם אחר, בודאי יש מצבים בהם ישנו רק איסור 'משקה ישראל' וא"כ מדוע לא הזכיר זאת הרמב"ם?

וליישב דברי הרמב"ם נביא הסוגיה במנחות דף ס"ח ע"ב וז"ל המשנה והגמרא שם: "מתני': העומר היה מתיר במדינה ושתי הלחם במקדש אין מביאין מנחות וביכורים ומנחת בהמה קודם לעומר אם הביא פסול קודם לשתי הלחם לא יביא אם הביא כשר: גמ': יתיב רבי טרפון וקא קשיא ליה, מה בין קודם לעומר לקודם שתי הלחם, אמר לפניו יהודה בר נחמיה: לא אם אמרת קודם לעומר

רצה להחשיב את קצירתו כעבירה, אולי בגלל שאפשר בקיטוף ואולי בגלל שנעשתה קודם להקרבה). ומשום כך כתב שבוודאי טעמו העיקרי של הרמב"ם הוא 'משקה ישראל', וטעם של מצוה הבאה בעבירה מתייחס רק לערלה וכלאי הכרם.
13. עיין בספר טהרת הקודש שביאר את התוספות.

הוי ליה לפסלה משום הקריבהו נא לפחתך...".

קושייתו של הכס"מ מתבססת על סוגיית הגמ' בתמורה (ובמנחות) שהקשתה מדוע יש צורך בשלושה לימודים ע"מ לפסול בהמה טריפה, והכוונה ללימודים הבאים: א. "ממשקה ישראל" ב. "כל אשר יעבור תחת השבט" ולא טריפה. ג. "מן הבקר" – למעוטי טריפה.

ותירצה הגמרא שזה בא ללמדנו שלוש דרגות של טריפה: א. טריפה מהבטן ב. טריפה שקדמה טריפתה להקדשתה ג. טריפה שקדמה הקדשתה לטריפתה.

אמנם כל זה לשיטת הסוגיה שם שסוברת ש'ממשקה ישראל' הוא 'פסול', אבל הרמב"ם שלא סובר כן והכריע כסוגיה במנחות ס"ח, ש'ממשקה ישראל' אינו אלא איסור לכתחילה, 'הפסיד' את אחד הלימודים, וא"כ מנין נדע שגם טריפה שקדמה הקדשתה פסולה? משום כך נקט הרמב"ם את הנימוק של 'הקריבהו נא לפחתך' שהוא נימוק כללי ושייך לכל סוגי הטריופות שהזכרנו, ובוודאי שנימוק זה הוא הסיבה למיעוטים של "מן הבקר" ו"כל אשר יעבור..."¹⁴, והעדיף הרמב"ם לכותבו כי בלעדיו לא נדע באלו סוגי טריפות דיברה התורה.

ח. מדוע ערלה וכלאי הכרם קדשו ליפסל והרי אינם ברשותו?

לפעולת ההקדש, וכאילו חבירו הקדיש שאלו 'דברים בטלים'. וכמבואר ברש"י בב"ק דף מ"ה ע"א על הגמרא: "שור הנסקל – מכרו אינו מכור, הקדישו אינו מוקדש" – "דלאו ברשותיה דמריה קאי לאקדושי". והחת"ס בתשובותיו¹⁵ בתחילה רצה להוכיח מכאן כשיטת הראב"ד והרמב"ן (בר"ן ע"ז

כבר מדין 'משקה ישראל', חולקות וסוברות ש'משקה ישראל' הוא 'פסול' וגם בדיעבד הקרבן פסול. וכיוון שיש כאן מחלוקת סוגיות העדיף הרמב"ם להכריע כמו הסוגיה במנחות ס"ח, שמדברי התנאים שבה (ר' טרפון ור"ע) מוכח שסוברים ש'משקה ישראל' אינו 'פסול'.

ולפי זה ננקוט כדברי הנצי"ב שבכל הפסולים שהזכיר הרמב"ם שייך הטעם של 'מצווה הבאה בעבירה'.

על פי דברינו אפשר ליישב גם את דברי הרמב"ם לגבי טריפה, שכתב (הל' איסורי מזבח, פ"ב ה"י): "בהמה שנולד בה אחת מן הטרפיות האוסרות אותה באכילה אסורה לגבי המזבח הרי הוא אומר הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך"

והקשה הכסף משנה' במקום: "ומ"ש רבינו הרי הוא אומר הקריבהו נא לפחתך. יש לתמוה שהרי בת"כ ובפ"ו דתמורה (דף כ"ט) דורש כשהוא אומר מן הבקר למטה וכו' להוציא את הטריופה משמע שמן התורה הוא דהא דריש לה מקרא ובפרק בתרא דבכורות (דף נ"ז) יליף דטרפה פסול לקרבן בג"ש ואפשר שסובר רבינו דסמך בעלמא הוא דמסמיק להו אקרא ואג"ש... אי נמי דה"ק אפילו לא היה בה איסור מן התורה

נותר לנו לבאר את הדין שמופיע בסוגייתנו, שאע"פ שהמדומע, הערלה וכלאי הכרם, לא קדשו ליקרב – קדשו ליפסל, כלומר הרי הם כפסולי המוקדשים ששריפתן בעזרה. והקשו האחרונים¹⁴, הואיל וקיי"ל שאיסורי הנאה אינם ברשותו, כיצד יכול להקדישם ליפסל? והרי אין שום משמעות

14. החת"ס בשו"ת או"ח סימן ק"פ ועוד.

15. שם

קדוש כלל אף ליפסל וז"ל: "אמר המאירי שור שהוא יוצא ליסקל, ר"ל שנגמר דינו לסקילה שהוא נאסר בהנאה מיד כמו שכתבנו למעלה, אם הקדישו בעליו אינו מוקדש שאין לו זכות בו כלל, ואם שחטו בשורו אסור" – משמע שלא קדש כלל וכלל! וצריך לומר שהמאירי סובר כראשונים הסוברים שאין כלל בעלות באיסורי הנאה¹⁷ והרי הם אינם שלו כלל וכלל. ולכן לדעתו בשום מצב אינו יכול להקדישם, ולא יעזור שיתנם בכלי שרת. וממילא שור הנסקל לא קדשאף ליפסל.¹⁸ אמנם לדבריו חזרה הקושיה כיצד בסוגייתנו קדשו הערלה וכלאי הכרם ליפסל?

ובשו"ת עונג יו"ט (סימן צ"ה) העלה בתירוץ השני לקושיית החת"ס, שמה שאמרה הגמרא שקדשו ליפסל קאי רק אמדומע ולא על ערלה וכלאי הכרם. וגם לשיטת רבנו חיים בתוספות שמדומע הכוונה לערלה שנתערבה בחולין, מה שקדש ליפסל הם החולין המעורבין שעליהם יש לו בעלות ויכול להקדישם. ותירוץ זה קשה, שכן מדברי הרמב"ם שסתם בדבריו משמע שגם ערלה וכלאי הכרם קדשו ליפסל וישרפו בעזרה כפסולי המוקדשים.

ובתירוץ הראשון כתב בעל העונג יו"ט, שגם איסורי הנאה יכולים ליקדש ע"י הכנסתם לכלי שרת. כלומר המצאות המנחה בכלי שרת הופכת אותה לקדושה (ליפסל) וזאת למרות שאין יכולת לבעלים לבצע בה פעולות ממוניות, כי זו 'מציאות' ולא פעולה 'מופשטת'. ואע"פ שפסק הרמב"ם שכלי שרת אין מקדשים אלא לדעת, אין הכוונה

דף ע"ד), הסוברים שכל דין איסורי הנאה הוא שלא בתערובות, אבל כאשר הערלה וכלאי הכרם נתערבו, אע"פ שהוא בפחות ממאתיים, אינם אסורים אלא באכילה. ובסוגייתנו הפסוק מדבר בשנתערבו כפי שנאמר "מן המאתיים". אמנם א"א להסתפק בתירוץ זה כי רוב הפוסקים לא סוברים כך להלכה.

ולכן כתב לתרוץ עוד שאיסורי הנאה (חוץ מהמז) מיקרו "לכם" ונחשבים שלו ולכן יכול להקדישם קדושת הגוף, דהיינו ייעודם לקרבן, כי אין זו פעולה ממונית אלא קריאת שם.

ובדומה לזה כתב ה'מנחת יהודה' בסוגייתנו ליישב, על פי דברי ה'קצות החושן' בסימן ת"ו סק"ב, שהוכיח שאע"פ שאיסורי הנאה אינם ברשותו הוא נחשב בעלים עליהם. ונפק"מ שאם נגח שורו והזיק לאחר שעמד בדין – חייב, שהרי הוא הבעלים ומחוייב בשמירה. ולפי זה מחדש ה'מנחת יהודה', שאע"פ שאינו יכול לבצע שום פעולה ממונית באיסורי הנאה (כמו מכירה, הקדשה והפקדה), יכול הוא להקדיש את החפץ קדושת הגוף בתור בעלים, כי קדושה זו היא קריאת שם ואינה פעולה ממונית. וכיוון שכך ניתן להבין, שהמקדיש קמח של כלאי הכרם למנחה, אע"פ שאינו קדוש ליקרב שהרי אסור בהנאה (ואינו 'משקה ישראל', או לרמב"ם מחמת שזוהי מזהב"ע), הרי הוא קדוש ליפסל.¹⁶

וכתבו האחרונים להקשות על כך מדברי המאירי ב"ק מ"ה ע"א, שכתב ששור הנסקל כיון שאסור בהנאה, גם אם הקדישו אינו

16. וכן כתב ה"חזון יחזקאל" על תוספתא דמעילה (פרק א הל' י"ד) בד"ה ואצ"ל מערלה וכלאי הכרם.

17. רש"י סוכה לה א ד"ה לפי ; הריטב"א בשם הראב"ד שם.

18. ויעויין בקר"א לנדרים דף פה ע"א שהוכיח מדברי הברייתא שאכן יש בעלות באיסורי הנאה, שאל"כ מדוע צריך לומר שאין מביאין קרבן מערלה והרי אינו יכול להקדישה.

ונראה שכוונת התוספות שאם נחיל על השמן דין 'לב בי"ד מתנה עליהם', ואז אין דעת ורצון שהשמן יקדש והוי "שלא מדעת", אזי גם למ"ד כ"ש מקדשים שלא מדעת, לא יקדש השמן. אבל בנדו"ד שבוודאי יש רצון מצד הבעלים להקדישם ולהקריבם, תועיל הכנסתם בכלי שרת לקדשם קדושת הגוף, ולכן קדשו ליפסל. חיזוק לכך שמדעת אפשר להקדיש קדה"ג אף בלא קדושת דמים, יש בדבריו של התוספות בחולין ק"מ ע"א (בד"ה 'למעוטי' שצוטט לעיל), שכתב שם בסוף דבריו שייחבן שבהמת עיר הנדחת שעבר והקדישה והקריבה, תעלה כקרבן כשר. וקשה והרי אע"פ שאין כאן 'ממשקה ישראל' כי היתה לה שעת הכושר, כיצד יכול להקדישה מאחר ואסורה בהנאה ואין לו בעלות עליה?

וכתב החזון איש (נגעים סימן יא ה) ליישב, שאמנם קדושת פה אי אפשר לעשות באיסורי הנאה כיוון שאינם ברשותו, אך גם דבר שאינו קדוש בקדושת פה, והוא חולין גמור, יכול להיקדש קדושת הגוף ושחיטתו של הקרבן מקדשתו. ומסתייע החזון"א בסוגייתנו שערלה וכלאי הכרם קדשו ליפסל, ומכאן שאע"פ שלא יכול להקדישם, הכנסתם בכ"ש היא זו שמקדשתן.¹⁹

שצריך פעולת הקדשה מצד הבעלים אלא שצריך רצון והסכמה שיתקדשו. וממילא אתי שפיר שגם ערלה וכלאי הכרם קדשו ליפסל.

וכתב ה'מרחשת' (חלק א' סימן א ענף ג' אות ז) להקשות עליו מדברי התוספות במנחות (דף ע"ט ע"ב בד"ה 'זליתני'), שכתב שכלי שרת יכול לקדש רק דבר שכבר קדוש בקדושת דמים, וא"כ נפל פיתא בבירא, שהרי ערלה וכלאי הכרם לעולם לא יוכלו ליקדש קדושת דמים מחמת איסור ההנאה שבהם. ועל כן יישב ה'מרחשת' באופן אחר ונדחק להעמיד זאת באופן שקנה ההקדש את הערלה מנכרי, שאז נתפסו דמי ההקדש בערלה וקדשי בקדושת דמים שיכול ההקדש למכרם לנכרי ודמיהם מותרים שהרי ההקדש אינו מצווה באיסורים.

והנה יש מקום לערער על קושיתו של ה'מרחשת', ולהחזיר את תירוצו של ה'עונג יו"ט', שהרי התוספות במנחות שם עוסק בשמן שנתקדש בכלי שרצתה הגמרא שיתקיים בו דין 'לב בי"ד מתנה עליהם', שאם המנחה תיפסל יצא השמן לחולין. וכתבו התוספות: "ואע"פ שכבר קדשו בכ"ש, אפילו ת"ל דכ"ש מקדשים שלא מדעת, ה"מ קודש אבל חולין לא מקדשי".

ט. מפירות העיון שיש בהם נפק"מ להלכה:

א. ישנה מחלוקת בין רש"י לרבנו חיים בתוספות האם תרומה אסורה ליקרב למנחות ונסכים. לרש"י – אסורה, לתוספות – מותרת. לדעת האדר"ת באחד מתירוציו, גם רש"י לא פסל תרומה אלא מדרבנן.

ב. הרמב"ם סובר כתוספות אך בכל זאת פוסל מדומע מדין 'מצוה הבאה בעבירה'. לדעת

19. ובשיטת המאירי שהבאנו לעיל אפשר אולי לומר שס"ל כשיטה השניה בתוס' ריש איזהו מקומן שהסכין אינו כלי שרת ומה שמקדש את הקרבן היא פעולת השחיטה. ועפ"ז יובן שכאשר מדובר באיסורי הנאה אין לפעולת השחיטה שום משמעות ועל כן לא קדש כלל שור הנסקל, גם לא ליפסל. (ויעוין במאירי לחולין דף ג ד"ה יש מי שאומר שהביא שתי הדעות שבתוספות ולא הכריע ביניהם).

ה'קרן אורה', הרמב"ם סובר שכהנים יכולים להביא מנחות ונסכים מן התרומה, שהרי היא ממונם ואין כאן עבירה.

ג. לפי אחד מתירוציו של האדר"ת דין 'ממשקה ישראל' אינו מעכב כי לא שנה עליו הכתוב! ולפי זה אם עבר והקריבו כשר! נראה לנו שזוהי גם דעתו של הרמב"ם ומשום כך השמיט לגמרי את דין 'ממשקה ישראל' ופסל מדין "מצוה הבאה בעבירה".
ד. האם יש משמעות להקדשת איסורי הנאה?

לדעת ה'עונג יו"ט', ה'מנחת יהודה' והחזו"א, ניתן להקדיש קדושת הגוף ע"י כלי שרת (או ע"י שחיטה) גם אם לא קדמה לכך קדושת דמים וקדשו ליפסל. לדעת ה'מרחשת' אין אפשרות להקדיש קדושת הגוף ללא שקדמה לכך קדושת דמים. וממילא המקדיש איסוה"נ לא קדשו אפילו ליפסל!